

Змістовий модуль 2.

Культурна дипломатія державних і недержавних акторів

Лекція 6. Культурна дипломатія країн Північної та Південної Америки

1. Культурна дипломатія США

Приклад культурної дипломатії США є дуже важливим, адже у другій половині ХХ ст. дипломатія цієї держави стала однією із найбільш інноваційних та динамічних, привносячи як нові поняття до теорії дипломатії, так і здійснюючи практичну діяльність за напрямками, які ще навіть не усвідомлювалися іншими державами.

Термін «культурна дипломатія» вперше офіційно використав у 1959 р. Роберт Хелієр Таєр, спеціальний помічник Державного секретаря з координації міжнародних освітніх і культурних відносин. Він сказав, що міжнародні відносини тепер визначаються тим, *«як люди думають і живуть, їдять і відчують»*, і що *«сьогодні ми знаходимося в авангарді реалізації нашої зовнішньої політики, культурної дипломатії та, на мій погляд, найважливішого засіб досягнення повного взаєморозуміння між народами, що, у свою чергу, вимагає взаєморозуміння між урядами»*. Того ж року Державний департамент офіційно визначив культурну дипломатію як *«прямий і тривалий контакт між народами різних націй»*.

Перші кроки в галузі культурної дипломатії в США відносяться до часів Першої світової війни, проте лише в 1938 р. в Держдепартаменті США вперше з'явилося відділення культурних зв'язків. У 1936 р. було створено план міжамериканського культурного співробітництва, задуманий як американська відповідь на культурну експансію нацистської Німеччини. У 1947 р. створено Раду національної безпеки (National Security Council), яка видала директиву СНБ - 4 , метою якої було надання впливу на громадську думку за кордоном.

Цьому документу завдячують своєю появою радіо «Голос Америки», Інформаційна служба США, а також програма академічного та освітнього обміну «Фулбрайт». У 1953 р. було сформовано Інформаційне агентство Сполучених Штатів (USIA), і тепер не лише Державний департамент США займався питаннями публічної дипломатії. USIA зокрема займалося організацією культурних проєктів – виставок, лекцій.

Одним із найвідоміших прикладів культурної дипломатії є програма «Посли джазу» 1950–1960-х років. Державний департамент залучив відомих американських джазових музикантів, зокрема Луї Армстронга та Дейва Брубєка, щоб поділитися цим унікальним американським жанром музики зі світом. Свобода джазу зробила його «мистецьким аналогом американської політичної системи», який не лише демонстрував американське мистецтво, але й був відчутним символом американських цінностей.

Особливість:

У Сполучених Штатах не простежується відокремлення «культурної дипломатії» від «публічної».

«Публічну дипломатію» можна визначити як комплекс заходів, що здійснюються як центральними, так і закордонними органами зовнішніх зносин держави з метою дослідження ставлення та інформування іноземної громадськості, а також встановлення контактів закордоном, з метою покращення іміджу держави та досягнення національних інтересів. **«Культурна дипломатія»** є комплексом цілеспрямованих дій спрямованих на здійснення обміну ідеями, інформацією, цінностями, традиціями, віруваннями та іншими аспектами культури, з метою сприяння міжкультурному взаєморозумінню.

Поняття **«культурна дипломатія»** є вужчим і використовується для опису програм культури як одна із складових зовнішньої культурної політики держави.

Для культурної дипломатії США характерна активізація у період активного протистояння чи війни, і згасання у мирний період. Після закінчення Холодної війни фінансування програм культурної дипломатії різко знизилося. З 1993 року бюджети скоротилися майже на 30%, персонал скоротився приблизно на 30% за кордоном та на 20% у США, десятки культурних центрів, бібліотек та філій було закрито. У 1999 р. вся діяльність у галузі публічної дипломатії була інтегрована під керівництвом Державного департаменту – USIA було скасовано, що, на думку експертів, завдало величезних збитків програмам культурної дипломатії. До 2000 р. загальний бюджет на всю діяльність у галузі суспільної та культурної дипломатії становив менше восьми відсотків бюджету Державного департаменту або приблизно одну третину від одного відсотка бюджету Пентагону. Між 1995 та 2001 рр. кількість учасників програм обміну Бюро з питань освіти та культури Державного департаменту США знизилася з приблизно 45 тисяч до 29 тисяч.

Найбільшою мірою започаткування публічної та культурної дипломатії Сполучених Штатів Америки пов'язане зі створенням у 1953 р. **Інформаційного Агентства США**, діяльність якого координувалася радником по зв'язкам із громадськістю Державного департаменту США. Станом на 1950-ті рр. Сполучені Штати сформулювали основні завдання публічної дипломатії, визначили ключові регіони та цільові аудиторії таких заходів. Так як цей історичний період припав на розпал «Холодної війни», відповідно, уся діяльність Сполучених Штатів скеровувалася на протидію Радянському Союзу та «червоній загрози».

Одним з найпотужніших інструментів американської культурно-пропагандистської політики стала розгалужена міжнародна мережа радіо і телемереж на інші (передусім, ворожі) країни, яка контролювалася вищезгаданим агентством, зокрема, на територію республік Радянського

Союзу та країн «Східного блоку» – на Східну Європу транслювалися радіостанції «Свобода» та «Вільна Європа» з Мюнхена та Відня менші радіостанції (напр., «Голос вільної Угорщини»).

Створена в ході «холодної війни», ця система об'єднувала п'ять американських міжнародних трансляційних установ – Голос Америки (Voice of America), Світову мережу обслуговування телебачення та кіно (WorldNet Television and Film Service), Радіо і ТВ Марті (Radio and TV Marti) – які були частиною міжнародного трансляційного бюро (International Broadcast Bureau), і неприбуткові корпорації – Радіо «Вільна Європа» / Радіо «Свобода» (Radio Free Europe/Radio Liberty) та Радіо «Вільна Азія» (Radio Free Asia).

Окрім освітніх програм, зовнішня «культурна» політика охоплювала й інші сфери. Державний департамент координував і спонсорував гастролі відомих музикантів за кордоном, які виступали як представники великої держави і її культури (наприклад, Луї Армстронг був відомий як «посол Джазу»), проводив виставки американського мистецтва, поширював журнали і книги з позитивною інформацією про Америку. В 1964 р. була започаткована програма «Мистецтво в програмах посольств», до якої залучили близько 180 американських резиденцій (посольства і консульства) по всьому світу. Фактично було створено глобальний музейно-виставковий центр, в якому демонструвалися роботи з колекцій американських галерей, музеїв, корпорацій та приватних осіб.

Активна діяльність та велика впливовість Інформаційне Агентство Сполучених Штатів дозволяє, вже тоді виділити публічну та культурну дипломатію як окремий інструмент зовнішньої політики США, однак сучасний етап розвитку публічної дипломатії в США починається у 1999 р., коли незалежне протягом 1953 – 1999 рр. Інформаційне Агентство було скасовано, а його функції перебрав на себе Заступник державного секретаря з публічної дипломатії та громадських справ, що свідчить про ще більше

визнання важливості цього напрямку. Це було здійснено у рамках масштабної реорганізації зовнішньополітичних відомств. У Державному департаменті вперше було створено відділ публічної дипломатії та публічної політики, до складу якого було переведено бюро освітніх та культурних обмінів та бюро міжнародних інформаційних програм. У відповідності до цієї реорганізації було створено самостійну структуру, до складу якої увійшли вищезгадані радіо- та телеканали.

Згідно з інформацією, що подається Державним департаментом США, Заступник державного секретаря забезпечує здійснення публічної дипломатії, що включає у себе комунікацію зі світовою громадськістю, культурні програми, академічні гранти, освітні обміни та ідеологічну боротьбу зі світовим тероризмом. Заступник державного секретаря очолює 3 бюро у складі Державного департаменту – з освітніх та культурних зв'язків, зв'язків із громадськістю, та міжнародних інформаційних програм, крім того, окремий відділ політики, планування та ресурсів та дорадчу комісію з публічної дипломатії, а також бере участь у розробці зовнішньої політики.

Важлива частина функцій, що раніше виконувалися посольствами та іншими органами, наприклад підтримка веб-сайтів посольств та наповнення їх змістом, публікація друкованих видань для країн перебування їх мовою (більше 40-50 видань на рік у більш ніж 140 країнах) тощо, нині покладено на апарат заступника державного секретаря. Іншими методами є також різноманітні програми обміну, при чому як для відвідування іноземцями Сполучених Штатів, так і для візитів американських спеціалістів закордон – щорічно більш ніж 1300 американських експертів з різних питань проводять лекції за кордоном за рахунок та за підтримки Державного департаменту.

Працівники апарату заступника державного секретаря з публічної дипломатії котрі займаються цими програмами є професійними дипломатами, вони працюють більш ніж у 20 американських посольствах закордоном, виключно з метою інформування місцевої громадськості про такі програми обміну. Крім того ці структури здійснюють нагляд та підтримку автономних урядових

структур та неурядових організацій, що є особливо важливо з огляду на негативне ставлення у деяких державах до американської влади. Прикладами таких організацій є USAID, «Корпус миру», Теле-радіо агентство США, Дипломатичний центр США тощо. Переліченою є лише незначна частина важливої діяльності заступника державного секретаря з публічної дипломатії та громадських справ та його підлеглих, однак цих прикладів уже достатньо для розуміння важливості ролі публічної дипломатії США.

У доповіді **Консультативного комітету з питань культурної дипломатії Держдепартаменту США** наведено такі функції культурної дипломатії:

«Культурна дипломатія:

- Допомогає встановити довірчі відносини з іншими народами, на які політики можуть спиратися для досягнення політичних, економічних та військових угод;
- Демонструє американські цінності та бореться з поширеним уявленням про те, що американці дріб'язкові, жорстокі та безбожні;
- Підтверджує, що в США існують такі цінності, як сім'я, віра та прагнення освіти;
- Допомогає привернути увагу впливових членів іноземних товариств, що не може бути здійснено за допомогою традиційних дипломатичних засобів;
- Забезпечує позитивний порядок денний для співпраці, незважаючи на політичні розбіжності;
- Створює нейтральну платформу для спілкування людей;
- Є гнучким, універсально прийнятним засобом зближення з країнами, де дипломатичні відносини були напруженими або відсутніми;
- Допомогає охопити широку аудиторію зі значно зниженим мовним бар'єром тощо»

На сьогодні програмами культурної дипломатії США займається **Бюро Державного департаменту США з питань освіти та культури (ЕСА)**.

Відповідно до Закону про взаємну освіту та культурний обмін від 1961 року це відомство працює над тим, щоб будувати дружні відносини між населенням Сполучених Штатів та народами інших країн шляхом організації культурних, спортивних та професійних обмінів, а також за допомогою державно-приватних партнерств. Заходи ЕСА заохочують до участі в них членів так званих «непривілейованих груп», включаючи жінок, расові та етнічні меншини та людей з обмеженими можливостями. Художники, педагоги, спортсмени, студенти та молодь не лише зі США, а й із понад 160 країн земної кулі беруть участь у програмах даного відомства. Випускники програми обміну ЕСА включають понад 1 мільйон осіб по всьому світу, у тому числі понад 75 нобелівських лауреатів і майже 450 нинішніх і колишніх глав держав і урядів. Досить цікавим та дієвим в розповсюдженні культурної дипломатії США є робота так званих American Corner (Американських кутків), які фактично є регіональними ресурсними центрами де можна отримати інформацію та знайти програми, що висвітлюють американську історію, культуру, поточні події. Формуючи такі «американські кутки», Держдепартамент США будує розгалужену мережу для реалізації публічної та культурної дипломатії. Система таких організацій досить розгалужена, має різне підпорядкування та фінансування. Як приклад такої організації – Американський дім у Києві – це ресурс в нашій країні для американської культури.

Окремо варто згадати американський кінематограф. Цей інструмент можна вважати одним з основних в неофіційній культурній політиці США та як засіб формування іміджу США.

Культурна дипломатія США ведеться також різноманітними мистецькими об'єднаннями, фондами та організаціями. Наприклад, фонд Карнегі за міжнародний мир (Carnegie Endowment for International Peace), фонд Open Society Foundations (заснованик Дж. Сорос), MacArthur Foundation. Також культурну дипломатію здійснюють і окремі особи: художники, музиканти, актори і т. д. Досить часто така діяльність є приватною і не

узгоджена із офіційною позицією держави. Проте, це є закономірним, оскільки культура не може поміститися в рамки й бути в чітких межах.

Найбільшим недоліком сучасної американської «культурної дипломатії», деякі американські дослідники вважають саме відсутність окремого органу, який займатиметься виключно культурними питаннями. Після входження Інформаційного Агентства США у склад Державного департаменту, фактично культурна діяльність здійснюється окремими відділами посольств. І навіть, якщо такий відділ очолюється дипломатом високого рангу, наприклад радником, зазвичай на нього покладаються й інші безпосередні обов'язки, які зазвичай переважають. Саме це є причиною того, що деякі американські експерти вважають, що США було б доречно звернутися до прикладу провідних європейських країн зі здійснення культурної дипломатії.

Головними причинами успіху публічної дипломатії США можна виділити наступні: по-перше, її метою є не вирішення практичних поточних проблем, скоріше вона є превентивним механізмом – покращуючи ставлення нинішньої молоді інших країн до своєї держави, Державний департамент прагне отримати політичні дивіденди у майбутньому; по-друге, до здійснення програм публічної дипломатії США залучається велика кількість неурядових організацій, які завдяки своїй формальній незалежності від влади мають вищий рівень довіри серед іноземних громадян, їхня діяльність жодною мірою не вважається безпосередньо пов'язаною із зовнішньою політикою Сполучених Штатів.